

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü

9 MİLLETLERARASI
TÜRK HALK
KÜLTÜRÜ KONGRESİ

MÜZİK OYUN VE EĞLENCE

SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASIN
KORUNMASI ÇALIŞMALARI

POLİTİK MOTİVASYONLARLA GELENEĞİN YENİDEN YARATILMASI SÜRECİ ÜZERİNE

Öğr. Gör. Adil ÇELİK

Giriş

Sosyal bilimlerin iktidardan bağımsız olarak hareket etmesi gerekliliği sağlıklı bir bilinçte arzulan bir durum olsa da gerek pek çok sosyal bilim dalının doğumu ve gelişimi gerekse günümüzdeki durumları göstermektedir ki malzemesi insan olan sosyal bilimler, zaman zaman iktidarın karşısında engelleyici bir güç olarak zaman zaman da iktidarın yanında ve arkasında itici bir güç olmak suretiyle iktidarla ilişkilerini hep canlı tutmuştur. Türkojiden antropolojiye, halkbiliminden sosyolojiye kadar kültürü inceleyen pek çok disiplinin yaklaşık 200 yıllık tarihleri incelendiğinde bu ilişki açıkça görülecektir. XIX. asırda halkbilimi alanında yapılan çalışmalar ile ulus devletlerin kimlik modellerinin geliştirilmesinde kullanılacak olan malzemenin ilkel bir koruma refleksi ile arşivlenmesi, söz konusu ilişkinin halkbilimi özelindeki eski bir modeli olarak gözükmektedir. Özellikle sözlü kültürdeki metinlerin derlenmesi ile oluşturulan bu arşivler, genç ulus devletlerin aydınlarının özgün ve yerli birer edebi gelenek oluşturarak “özlerine dönme” sonucunu doğurmuştur. Ulusal kimliği pekiştirecek hammadde olan halk bilgisi, XIX. asırda toplanıp yazıya geçirilerek korunurken özellikle XX. asırdan itibaren daha modern koruma yaklaşımlarının geliştirildiği bilinmektedir. UNESCO’nun Somut Olmayan Kültürel Miras olarak tanımladığı söz konusu malzemeyi koruyabilmek için oluşturduğu sözleşmede, bahsedilen koruma yaklaşımların ortaklığı somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma olarak belirtilmektedir (Oğuz, 2009a: 168). UNESCO’nun yürüttüğü çalışmaların halkbilimi disiplini ile oluşturduğu etkileşim halkbilimcilerin folkloru tanımlama çabalarını dahi etkilemiştir. “*Bugün folklorun anlaşılma-*

si gereken UNESCO çalışmalarının ortaya koyduğu bir sonuç olarak "ortak bellek"; "paylaşılan deneyim"; "toplumsal kimlik" veya "tarihsel süreklilik" olmalıdır (Oğuz, 2009a:87).

UNESCO'nun, somut olmayan kültürel miras olarak adlandırdığı ve halkbilimi, antropoloji ve etnoloji gibi disiplinlerin çalışma alanına giren malzemeyi, koruma altına almak için kullanılabileceğini dile getirdiği modern yaklaşımlar halkbilimcilerin özellikle XX. asrın ikinci yarısından itibaren *uygulamalı halkbilimi, fakelore, geleneğin icadı* gibi anahtar kavramlar üzerinden geliştirdikleri modern koruma yaklaşımları ile bir kesişim kümesi oluşturmaktadır. Bu tartışmaları başlatan isim olarak Dorson, her ne kadar fakelore olarak adlandırdığı bu uygulama örneklerine karşı olmadığını ve desteklediğini söylese de (Dorson, 2014: 10), uygulanan örneklerini ortaya koyan halkbilimcilerin eksik teçhizatlı olmalarından yakınmaktadır (Kirshenblatt-Gimblett, 2007: 52). William S. Fox da fakelore ile folklorun ayrılması gerektiğini vurgulamasına karşın (Fox, 2007:37); Dundes, fakelore üretiminin ulusal bir gereksinimden kaynaklandığını vurgulayarak (Dundes, 2007: 81) halkbilimcilerin fakelore olarak adlandırılan bu malzemeyi çalışmasını önermektedir (Dundes, 2007: 86). Bu tartışmalara tarihçi kimliği ile dahil olan ve konuyu siyasi organizasyonlar üzerinden okumaya çalışan Hobsbawm ise icat edilmiş gelenek kavramını ortaya atarak onu şu şekilde tanımlar: *"Bu terim gerçekten icat edilmiş, inşa edilmiş ve formel düzlemde kurumsallaşmış gelenekleri olduğu kadar, kolayca izi sürülemeyecek bir şekilde kısa ve belirle- nebilir bir zaman diliminde -belki de birkaç yılda- ortaya çıkmış olan ve büyük bir hızla yerleşmiş 'gelenekleri' de kapsamaktadır"* (Hobsbawm, 2006: 2).

Gerek XIX. yüzyıldaki ilkel koruma yöntemleri gerekse UNESCO'nun yaşayabilirliği güvence altına alma amacıyla sistematize etmeye çalıştığı güçlendirme, aktarım ve canlandırma gibi modern koruma yaklaşımları ekseninde yürütülen çabalar, politika ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişki halinde olmuştur. Bu ilişkinin halkbilimi ayağı şu şekilde tanımlanmaktadır: *"Kathleen Verdery, Michael Herzfeld, Benedict Anderson ve diğerlerinin çok canlı bir şekilde gösterdikleri gibi, halkbilimi tarihi ve uygulamalı folklor, bir ideoloji olarak milliyetçilik formasyonundan ve devlet oluşumunun siyasi süreci ideolojisiyle olan ilişkisinden ayıramaz"* (Kirshenblatt-Gimblett, 2007: 56). Bu ilişkinin günümüzde evrildiği noktada ise, iktidar odaklarının arzuladıkları toplumu biçimlendirmek amacıyla uygulamalı halkbilimi çalışmalarını araçsallaştırdıkları görülmektedir. Bu bildirinin amacı belli örnekler üzerinden söz konusu araçsallaştırmaların Türkiye özelindeki durumunu okumak ve gelecekte yapılacak olan uygulama örneklerinden toplumsal esenlik adına olumlu dönümler alınmasına katkı sağlamaktır.

Araştırma kapsamında UNESCO'nun SOKÜM kategorizasyonu temel alınmış ve beş kümede toplanan halk bilgisi ürünlerinden birer örnek seçilerek bu örneklerin uygulanması esnasında anıştırdığı varsayılan politik yapılanmalarla ilişkisi okunmaya çalışılmıştır. Söz konusu kategorizasyonun ilk kümesini oluşturan *somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar* kümesi için seçilen "bozkurt" imgesi; ikinci kümeyi oluşturan *gösteri sanatları* için seçilen örnek olan "mehter" uygulamaları; son üç kategori oluşturan *toplumsal uygulamalar ritüeller ve şölenler* için seçilen "atlı okçuluk" uygulamaları, *doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar* temsilen seçilen "Nevruz" inanç ve uygulamaları ve *el sanatları* kategorisi için seçilen "hat" sanatı uygulamaları gibi kaynağını gelenekten alan ve modern dünyada yeniden üretilen kültürel miras örnekleri, iktidar ve çeşitli politik odaklarla olan

ilişkileri üzerinden çözümlenmeye çalışılacaktır. Araştırma kapsamında uygulama biçimleri ve uygulama hedeflerinin tespit edilmesinde veriler konvansiyonel ve sosyal medyadan derlenmiş, sonuçların değerlendirilmesinde farklı kentlerden 150 kişilik bir kaynak kişi kümesi ile yapılan anketler temel alınmıştır.¹

Göktürk Mitlerinden Ülkü Ocaklarına Bozkurt

Türk toplumunun mitolojik metinlerinde kendine fazlasıyla yer bulan ve Göktürkler döneminden itibaren artık ulusal bir ongun olarak kullanılmaya başlanan bozkurt imgesinin geleneksel metinlerde işlenişini ele alan pek çok çalışma yapılmıştır (Deliorman 2009, Hekimov 2012, Arslan 2010, Oğuz, 2009b). Bu çalışmalar göstermektedir ki kurt imgesi türeyiş anlatılarından eskatolojik tasavvurlara kadar Türk folklorunda geniş bir anlam yelpazesine sahiptir. Bozkurt imgesinin mitolojik metinlerin içinden alınarak sosyal hayatın içine yerleştirilmesi ise Türkiye’de milliyetçilik hareketlerinin yükselişe geçtiği II. Meşrutiyet sonrasında rastlamaktadır. Bu dönemden itibaren özellikle 1940’lı yıllara kadar bozkurt imgesinin siyasi otoritenin de girişimi ve teşviki ile sosyal hayat içerisinde kendini gösteren güçlü bir imgeye dönüştüğü görülmektedir. Türk Ocakları gibi bir sivil toplum örgütü ile başlayan bir farkındalıkla bozkurt görselinin bütün Türk ulusunu sembolize eden anlamı, Cumhuriyet’in ilanından sonra siyasi otorite tarafından en üst perdeden onaylanarak para ve pullara yerleştirilir. Yine aynı dönemde Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü gibi resmi kurumlar bozkurt imgesini kurumlarının resmi sembolü olarak kullanırken ilerleyen süreçlerde Petrol Ofisi gibi ticari kurumların da aynı eğilimi sürdürdüğü görülmektedir. 1940’lı yıllarda uluslararası ilişkilerde izlenen politikaların etkisi ile devletin kültür politikalarındaki değişikle birlikte bozkurt imgesi, milliyetçi motivasyonla bir araya gelen küçük bir aydın topluluğunda canlı tutulmuş ve görsel bir imge olarak üretimi sürdürülmüştür. Bu süreçte başta Sezgin Burak gibi çizirlerin tasarladığı çizgi romanlarda kahramanın yardımcısı olarak beliren bu figür, aynı çizgi romanlardan sinemaya yapılan uyarlamalar ile beyaz perdeye taşınarak sanat gibi saygın bir kanaldan kitlelere ulaşmayı sürdürmüştür. Milliyetçi bir motivasyonla 1969 yılında kurulan Milliyetçi Hareket Partisi’nin gençlik örgütlenmesi olan Ülkü Ocakları tarafından benimsenerek söz konusu organizasyonun ambleminde kullanılmaya başlaması ile birlikte bozkurt imgesi artık yalnızca Türk ulusunun değil aynı zamanda siyasi bir oluşumun da göstergesi olma fonksiyonunu üstlenmeye başlamıştır denilebilir. Söz konusu uygulama örneğinde bozkurt imgesinin hilal imgesi ile birlikte kullanılması, partinin Türk olanla İslam olanı buluşturmayı hedefleyen ideolojik yapısını özetleyen bir görsel ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bozkurt imgesinin uygulamalı halkbilimi kapsamında yeniden üretilmesi esnasında özellikle görsellerle ön plana çıktığı görülmektedir. Bu görsellerin başında da Ülkü Ocakları’nın amblemi gelmektedir. Özellikle 1980 öncesinde Türk toplumunun kaotik siyasi yapısının sokak çatışmalarını tetiklediği dönemde ülkücülerin aldığı rolün de etkisi ile bozkurt imgesinin daha önce olmadığı kadar geniş kitleler tarafından bilinmeye başlayarak bir popülerlik yakalamaya başladığı görülmektedir. İmgenin bir görselle ifade edilmesi, kolayca tüketilmesine olanak tanımış ve im-

1 Anket çalışmasında seçilen kaynak kişilerin belirlenmesinde, özellikle Türk Halk Bilimi, Türk Dili ve Edebiyatı, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, Tarih gibi Türkolojinin farklı disiplinlerinden mezun olmuş ya da bu programlarda eğitimlerine devam eden kişiler araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Anket çalışmamı yürütmemde bana yardımcı olan Cumhuriyet Üniversitesi Türk Halkbilimi bölümü lisans öğrencilerine minnettarlığımı da ayrıca vurgulamak isterim.

genin popülaritesi artmıştır. Öte yandan bozkurt imgesi üzerinden ülkücülerin geliştirdiği siyasi sloganlar ve el ile de sembolün bir selamlaşma modeli olarak kullanılmaya başlaması ile birlikte imge, genel olarak Türk toplumunun ulusal ongunu olma anlamının yanında ikinci ve yine güçlü bir anlam olarak kendilerini ülkücü olarak adlandıran ve milliyetçi ideolojiye mensup olan insanları oluşturduğu kümenin göstergesi haline gelmeye başlamıştır.

Bozkurt imgesinin siyasi bir parti ile bağının bulunmadığı ve sanat gibi saygın kanallarda üretilip tüketildiği dönemlerde kitle tarafından alınılması esnasında üzerine yüklenen anlamın, söz konusu sembolün Ülkü Ocakları tarafından amblem olarak seçilmesinde belirleyici olduğu açıktır. Seçilen sembolün bozkurt olmasının altında yatan temel hedef söz konusu siyasal yapının ideolojik tavrını basitçe kavranmasına olanak sağlamak olduğu söylenebilir. Sembolün mitolojiden alınması ve amblem olmasından önce neredeyse yarım asır boyunca farklı uygulamalarla ortak bellekte canlandırılması da onun etki gücünü arttırmaktadır. Türk kültürüne dair mitolojik bir imajın popülerlik kazanması ve tanınırlığının artması da söz konusu siyasi yapının programlarına uygun gözükmemektedir ancak neredeyse 50 yıldır politika ile bağlantılı olarak üretilip tüketilen bu imgenin üzerine politik bir anlamın yapışıp yapışmadığı da tartışılması gereken bir meseledir. Bu meseleyi açıklığa kavuşturabilmek için kaynak kişilere yöneltilen sorular ve alınan yanıtlar aşağıdaki gibidir.

Soru: Bozkurt simgesi zihninizde ilk olarak ne canlandırmaktadır?

Yanıtlar	Kişi Sayısı	Yüzde
Siyasal bir oluşum	68	%45,3
Milliyetçilik fikri	65	%43,3
Mitoloji	17	%11,3

Soru: Bir bozkurt görselini en son nerede gördünüz?

Yanıtlar	Kişi Sayısı	Yüzde
Sosyal medya	70	%46,6
TV	15	%10
Cadde (afiş tabela vs.)	13	%8,8
Okul kantini	11	%7,3
Ev – yurt (tablo biblo vs.)	10	%6,6
Araba arkası	7	%4,6
Ülkü Ocakları	6	%4
Kitap - dergi	5	%3,3
Tişört üzerinde	4	%2,66
Askeri personel kıyafeti	3	%2
Türk Ocağı	2	%1,3
Diğer (avm, festival, kafe)	4	%2,66

Kaynak kişilerin firesiz bir biçimde bozkurt imgesinden haberdar oldukları görülürken yalnızca %11,3'lük kısım dışında kalan ezici bir çoğunluk olan %88,7'lik kitle bu simgenin siyasi bir anlam taşıdığını düşünmekte. Bozkurt sembolü, %45,3'lük bir kesimin aklına doğrudan Milliyetçi Hareket Partisi ve Ülkü Ocakları'nı getirirken 43;3'lük bir kitle de meseleyi biraz daha soyutlayarak milliyetçilik yanıtı verse de bu fikrin siyasetle olan ilişkisi düşünüldüğünde bozkurt simgesinin küçük bir kesim dışında siyasal bir sembol olarak algılandığı açıktır. Bu durum kaygı vericidir çünkü ulusal bir ongun olan bozkurt simgesinin ulus içerisinde birleştirici bir sembol olma durumu giderek kaybolmaktadır. Sembolün üretilip tüketildiği yerlerse oldukça geniş olmakla birlikte sosyal medyanın ezici bir üstünlüğü göze çarpmakta. Sosyal medya, kendisine en yakın yanıt olan televizyon gibi geleneksel medyanın en güçlü aygıtlarından birini dahi neredeyse beşe katlayarak %46,6 ile başı çekmekte. Simgenin tüketiminin tablo, tabela ve afiş gibi görsellerle kamusal alanda yoğun bir şekilde gerçekleştirildiği gözükmemekte. Öte yandan verilen yanıtlar, simgenin siyasi organizasyonlar olan Milliyetçi Hareket Partisi ya da Ülkü Ocakları gibi örgütlerin çabalarından çok söz konusu oluşumların temsil ettiği öğretiyi kanıksayan kişiler tarafından bireysel çabalarla üretilip tüketildiğini göstermektedir.

Savaş Meydanından Bayram Meydanına Mehter

Türk toplumunun arkaik dönemlerden itibaren –ekonomik nedenlerin de etkisi ile- askerliği neredeyse ulusal bir meslek olarak icra ettiği bilinmektedir. Ordudaki askerlere moral verme için ve savaşılan tarafı korkutup sindirmek amacıyla Hunlar döneminden itibaren kullanılan askeri müzik birlikleri, Osmanlı ile birlikte mehter olarak anılmaya başlanmıştır. İmparatorluğun güçlü zamanlarında kurumsallaşan mehter (Vural, 2012) Türk kültürünün batı etkisinde dönüştüğü süreçte yerini batılı formlardaki askeri bandolara bırakmıştır. Unutulan geleneğin 20. yüzyılın ortalarından itibaren canlandırılmaya çalışıldığı ancak müzikal açıdan başarılı sonuçların alınmadığı da konunun uzmanları tarafından dile getirilmektedir. Geleneksel mehter müziklerinin bugün yalnızca %10'unun bilinip icra edilmesi (Aksu, 1998: 44), söz konusu durumun bir göstergesidir. Geleneğin icadı olarak görülebilecek modern zamanlardaki mehter performanslarında müzikal değerden çok, görseleğe önem verildiği açıktır. Müziğin, bu görseleğin ancak bir tamamlayıcısı olduğu söylenebilir.

Mehter takımı üyelerinin yalnızca kıyafetleriyle dahi Osmanlı'nın görkemli çağlarını anımsatması, Türkiye'de muhafazakâr yapıları ile ön plana çıkan siyasi organizasyonların, bu geleneği, uygulamalı halkbilimi kapsamında modern dünyaya yerleştirmeleri çabasını doğurmuştur. Mehter performanslarının, modern kent içerisinde çeşitli kutlama törenlerinden resmi ve özel açılışlara, festivallerden düğün ve nişan törenlerine kadar pek çok yerde icra edildiği görülmektedir. Bu tarz törenlerde görev alan mehter takımı üyelerinin kendi aralarında örgütlenerek bu tarz talepleri ticari bir faaliyete dönüştürdükleri de bilinmektedir. Öte yandan bu ticarileşme durumunun geleneğin yeniden yaratılmasına olumlu katkıları olduğunu da vurgulamak gerek. Mehter geleneğinin modern dünyada üretilip tüketilmesi, çoğunlukla bir performansa bağlı olarak gerçekleşse de ses sistemlerinden mehter marşlarının dinletilmesi şeklinde yalnızca işitsel boyutta da söz konusu geleneğin yeniden yaratılması sağlanabilmektedir.

Gerek görsel gerek işitsel olsun mehter performansı genel olarak kitlede bir heyecan doğurmaktadır. Bu heyecanın temelinde performansı tüketen bireyin mensubu olduğu ulusun

tarikh sayfalarında yer alan askeri başarıları yer almaktadır. Performansı tüketen kitlenin bu kıvanç etrafında birleşerek, muhafazakâr siyasal oluşumların söylemlerini de tüketmeye hazır hale gelmeleri ise, muhafazakâr politikacıların bu geleneğe dört elle sarılmalarını pekiştirmektedir. Mehter takımı ve mehter müzikleri ile ilgili olarak kaynak kişilere yöneltilen sorular ve yanıtları şu şekildedir:

Soru: Mehter takımı ya da mehter ezgileri zihninizde ilk olarak ne çağırıştırıyor?

Yanıtlar	Kişi Sayısı	Yüzde
Osmanlı	77	%51,2
Savaş	30	%20
Tarih	26	%17,3
Muhafazakârlık	14	%9,3
Diğer (Tuğra çıkartmalı ticari araç, çocukluk yılları ve Cüneyt Arkın)	3	%2

Soru: En son nerede bir mehter takımı performansı izlediniz?

Yanıtlar	Kişi Sayısı	Yüzde
Bayram – festival - anma	60	%40
TV	23	%15,3
Düğün	15	%10
Sosyal medya	11	%7,3
Avm	7	%4,6
Açılış	7	%4,6
Konser	5	%3,3
Diğer (müze, futbol maçı, iftar programı, mezuniyet töreni)	7	%4,6
Hiç izlemeyenler	15	%10

Mehter takımının zihinde canlandırdığı kavramlar, doğrudan olmasa da dolaylı olarak siyasetle bağıntılı gözükmekte. Bunlar içerisinde %51,2 ile en çok tercih edilen yanıt olan Osmanlı bir yönü ile Türk toplumunun gurunu okşayan bir anlama sahip olsa da Osmanlı'nın Cumhuriyet'e bir alternatif model olarak düşünülmesine yönelik özellikle Türkiye'deki sekülerizmi kanıksamış kimselerin rahatsızlıkları göz önünde bulundurulduğunda, bir kavram olarak Osmanlı'nın siyasi bir çağırışım yaptığı pekâlâ söylenebilir. Mehter kavramının zihinlerinde uyandırdığı ilk kavram olarak Osmanlı'yı gören kitleyle, muhafazakârlık gibi yine siyasetle bağıntılı bir yanıt verenlerin toplamı %60,5 olarak gözükse de mehter takımı imgesinin doğrudan bir siyasi yapıyı çağırıştırdığına dair yanıtlar bulunmamaktadır. Bu durum, muhafazakâr ideolojiye mensup olan siyasal yapılanmaların müşterek olarak geleneğe sahip çıkmaları ile ilişkili olmalı. Bozkurt örneğinde olduğu gibi yalnızca tek bir siyasal oluşum bu geleneği kendisi ile özdeşleştirmiş olsaydı, bu sonuç ortaya çıkmayabilirdi. Geleneğin yeniden yaratılması ya da canlandırılması hamlelerinin başarıya

ulaştığı, hiç mehter performansı izlemeyen kitlenin yalnızca %10 olması ile belirginlik kazanmaktadır. Kaynak kişilerin bu performansları nerede izledikleri sorusuna verilen yanıtta, %40 ile en çok bayram, festival ve anma etkinliklerinin öne çıktığı görülmekte. Yanıtlar arasında özellikle 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı ve 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı gibi ulusal bayramların yanında yerel kurtuluş tarihlerinde yapılan etkinlikler dikkat çekicidir. Bu bayramlar ve etkinliklerde mehter ile yakalanmaya çalışılan ulusal gururla ilişkili duygular, aslında mehterin geleneksel kullanımındaki işlevine çok yakın gözükmemekte. Bu açıdan mehterin, uygulamalı halkbilimi kapsamında işlenmesinde geleneksel işlevine büyük ölçüde bağlı kaldığı söylenebilir. Her ne kadar avımlerde ve ticari organizasyonların açılışlarında mehter performanslarının icra edilmesinin mehterin geleneksel kültürdeki işlevi ile örtüşmediği görülsede bu örneklerin yüzdelik dilimlerin içerisinde fazla yer kaplamadığını görmek, geleneğin işlevsel bir dönüşüme uğramadığını göstermesi açısından mutluluk verici.

Atlı Okçuluk

Mehterin, bağlamından koparılmasına ters orantılı bir popülerlik yakalamasına karşın; geleneksel kültür ortamındaki yaratım bağlamına yakın bir bağlamda modern dünyada yeniden üretilen atlı okçuluk faaliyetleri, aynı popüleriteyi henüz yakalayamamıştır. Ancak özellikle son 10 yıl içerisinde bu geleneksel sporun canlanmaya başladığı gözükmemektedir. Özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi ile yakın bağları bulunan Dünya Etnospor Konfederasyonu başkanı Bilal Erdoğan'ın katıldığı çeşitli etkinliklerde verdiği demeçlerde, “öze dönüş”, “dünyada adaleti tesis edecek olan millet”, “bizim değerlerimiz”, “bize ait olanla geleceği kurmak” gibi ifadelerle örülü geleneksel olan sporları yücelten söylemleri, ilgili gelenek yaratma faaliyetlerinin düşünsel arka planını göstermektedir (Sabah, 2017). Söylemler, geleneksele dönmek şeklindeki hedeflenen gayeleri ortaya koysa da izlenen yolda yer alan yanlışlıklardan biri adlandırmada kendini göstermektedir. Aslında organizasyona verilen isimde yer alan etno kavramının bizi temsil eden halk (folk) ile taban tabana zıt olması Atay tarafından haklı olarak eleştirilmiştir (Atay, 2017). Öte yandan siyasi motivasyonla geleneği canlandırma çalışmalarının yürütüldüğü bir başka kurum olan Okçular Vakfı da bir taraftan bir dönem başında Bilal Erdoğan'ın bulunması ile öbür taraftan da farklı yerlerde kurumun misyonundan bahsedilirken daima geleneğe göndermelerin yapılması ile belirginleşmektedir.

Geleneksel sporları yaşatmak amacıyla kurulan ve hükümet tarafından fonlanan bu kuruluşların çeşitli sebeplerle yurt içinde ve dışında düzenlenen organizasyonlarda, pek çok sporunun katılımı ile geniş kapsamlı etkinliklerin tertip edildiği bilinmektedir. Bu etkinliklere katılan sporcuların, kıyafetleri, kullandıkları geleneksel silahlar ve usullerle kitlede bir heyecan oluşturduğu açıktır. Öte yandan özellikle atlı okçuluk gibi halk tarafından neredeyse tamamen unutulmuş olan bu geleneğin kitle tarafından alınılanmasında otantik bir büyüleyiciliğin de etkisi göz ardı edilmemelidir. Konu ile ilgili kaynak kişilere sorulan sorular ve yanıtları içeren tablolar aşağıda yer almaktadır.

Soru: Atlı okçuluk zihninizde ilk olarak ne canlandırıyor?

Yanıtlar	Kişi Sayısı	Yüzde
Savaş	79	%52,6
Osmanlı	37	%24,6
Muhafazakârlık	15	%10
Spor	11	%7,3
Diğer (Diriliş adlı TV dizisi, Cüneyt Arkın, Orta Asya, Eski Türkler, bozkır)	8	%5,3

Soru: En son nerede bir atlı okçuluk performansı izlediniz?

Yanıtlar	Kişi Sayısı	Yüzde
TV	33	%22
Festival ve anma etkinliği	21	%14
Sosyal medya	6	%4
Diğer (okçuluk kulübü ve sinema)	3	%2
Hiç izlemeyenler	87	%58

Geleneğin zihinde canlandığı kavramlar çoğunlukla mehterin canlandıkları ile örtüşen bir durumda. Geleneği yalnızca sportif bir aktivite olarak algılayanların oranı yalnızca %7,3 civarında. Geleneğin toplumsal bellekte çağrıştırdığı savaş ve Osmanlı kavramlarının da aslında iç içe geçmiş kavramlar olduğu düşünülebilir. Doğrudan doğruya muhafazakârlık yanıtını veren kesimin yalnızca %10 olması, geleneğin doğrudan bir politik çağrışım yapmadığını gösterse de yukarıda da değinildiği gibi Osmanlı kavramının çağrıştıracığı siyasi anlamlar hesaba katıldığında bu geleneğin de dolaylı olarak siyasetle bağıntısının %24'lük bir kitle tarafından kurulduğu söylenebilir. Öte yandan geleneğin tüketildiği mecralar içerisinde bozkurt simgesinin tersine televizyonun sosyal medyadan önde olduğu gözükmekte. Bu durum bir yandan bu geleneği üretip tüketmenin bir bozkurt görselini üretip tüketmek kadar bireysel ve kolay olmadığı ile ilgiliyken öbür taraftan da (iktidar partisi Adalet ve Kalkınma Partisi'nin söz konusu spora verdiği önem de hesaba katılarak) geleneksel medyanın iktidarla olan ilişkisi üzerinden de açıklanabilir. Buna karşın bir atlı okçuluk performansını hiç izlemeyenlerin oranının %58 olması geleneğin halen yeterince tanınmadığını da göstermekte. Geleneği canlı olarak izleyenlerin toplam oranının %16,6 olması da aynı durumu pekiştiren bir başka veri olarak okunabilir.

Ergenekon Mitinden Terör Örgütlerine Nevruz

UNESCO tarafından pek çok ülkenin ortak kültürel mirası olarak kabul edilerek İnsanlığın Somut Olmayan Mirası Temsilî Listesi'ne katılmış olan Nevruz uygulamalarının Türk tarihinin en eski dönemlerinden başlayıp coğrafya ve tarih farkı gözetmeksizin geniş bir yayılım alanına sahip olduğu bilinmektedir (Çay, 2012). İlkel insanın zamanın ritmini gözlemlemesi sonucu doğan ve Türkiye Türkleri arasında, batılılaşma döneminin kültürel hayatı dönüştürdüğü zamana kadar etkin bir şekilde kutlanmakta olan Nevruz kutlamalarının TBMM'nin ilk yıllarında da bir Osman-

lı bakiyesi olarak kutlanmasına devam edilmektedir. Ancak, ilerleyen süreçte muhtemelen bir yandan bu gelenek, uluslaşma fikrine zarar verme potansiyeli olan ümmet ve imparatorluğa dair değerleri anıştıran bir Osmanlı bakiyesi olarak görüldüğü için öte yandan batılılaşma hareketlerinin bir sonucu olarak yılbaşı kabul edilen tarihin 1 Ocak olarak kanıksanmaya başlanmasının bir sonucu olarak Nevruz uygulamalarının resmi otorite tarafından sahip çıkılan ve teşvik edilen boyutunun ortadan kalktığı görülmekte. Resmi otoritenin bu geleneğe kayıtsız kalması, resmi otoriteye bağlı olan pek çok vatandaşın da bu gelenekleri yaşatması ve aktarmasını olumsuz etkilemiştir. Öte yandan aynı süreç içerisinde resmi otorite ile hesaplaşma çabası güden ayrılıkçı Kürt hareketinin, Nevruz kutlamalarını neredeyse otoriteye başkaldırının sembolü haline getirmeleri de geleneğe farklı anlamlar yüklenmesi durumunu pekiştirmiştir. Özünde barış, kardeşlik ve bereket gibi olumlu unsurların arzusu yatan Nevruz, toplumsal bellekte söz konusu kavramların simetrik olarak tam karşısında yer alan düşmanlık ve kaos kavramları ile bağıntılı bir anlam taşımaya başlamıştır. 1991 yılında SSCB'nin dağılması ile birlikte Türk dünyasında da bu bayramın kutlandığının görülmesi sonucunda resmi otoritenin –biraz da söz konusu ayrılıkçı oluşumlarla Nevruz'un bağdaştırılmasından duyduğu rahatsızlıkla- yaşadığı ani bir aydınlanma ile geleneğe sarıldığı görülmektedir. Bu kapsamda 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de her 21 Mart'ta bürokrasinin de katılımı ve teşviki ile Nevruz'un kutlandığı görülmektedir. Her ne kadar her yıl "Nevruz kimin bayramıdır?" şeklinde UNESCO'nun koruma yaklaşımları ve çalışmaları ile uyuşmayan köken tartışmaları bu kutlamaların –resmi olmayan- bir parçası olarak belirse de, özellikle 2009 yılında SOKÜM Temsili Listesi'ne girmesiyle birlikte son 25 yıldır canlandırılmaya çalışılan geleneğin, öneminin arttığı söylemek mümkün. Özetle 1990'lı yılların başında Nevruz'u siyasal bir yapılanma ile özdeşleştirenlerin niceliğinin aradan geçen yaklaşık yirmi yıllık sürede azaldığı söylenebilir. Bu süreç Oğuz tarafından şu şekilde özetlenmektedir: "*Türkiye çağdaşlaşma sürecinde geri plana ittiği bu ulusal kalıtı "unutmak" yerine "müzelik" hale getirebilmiş olsaydı, yakın dönemde yaşadığı bir takım sosyal sarsıntıları daha hafif atlatabilirdi*" (Oğuz, 2002: 15).

Nevruz uygulamalarının siyasal bir anlam kazanmasında, Bozkurt örneğinde olduğu gibi politik bir kurumun özel çabaları değil bilakis resmi otoritenin bu geleneğe karşı bir dönem sergilediği kayıtsızlığı neden olmuştur denilebilir. Bu açıdan Nevruz, bu çalışmada ele alınan diğer dört örnekten, üzerine yapışan politik anlamın arkasında yer alan hikâyesi açısından ayrılmaktadır. Aşağıdaki veriler de bu durumu destekleyici bir nitelik taşımaktadır.

Soru: Nevruz kavramı zihninizde ilk olarak ne canlandırıyor?

Yanıtlar	Kişi Sayısı	Yüzde
Bereket	41	%27,3
Bahar	32	%21,3
Terör, PKK terör örgütü, kargaşa	25	%16,6
Türklük, Ergenekon	21	%14
Ateş	10	%6,6
Eğlence	6	%4
HDP ve Kürtler	6	%4
Diğer (Kardeşlik, özgürlük, Alevilik, yeni yıl, yeniden doğuş, barış, Zerdüştlük)	9	%6

Soru: En son nerede bir Nevruz kutlamasına katıldınız?

Yanıtlar	Kişi Sayısı	Yüzde
Kent meydanı	33	%22
Üniversite kampüsü	20	%13,3
Köy meydanı	5	%3,3
Diğer	4	%2,6
Hiç katılmayanlar	88	%58,6

İncelenen gelenekler içerisinde hem en çok hem de en sert olarak Nevruz'un geleneksel kültürdeki anlamından koparak politik bir çağrışım kaynağına dönüştüğü gözükmektedir. Kaynak kişilerin %16,6'lık kısmı bu geleneği terör örgütleri ve terör faaliyetleri ile bağdaştırmaktadır. Yine -kuvvetle muhtemel- bu geleneğin terörle eşleştirilmesine bir tepki olarak toplumun %14'lük kısmının da aynı geleneği Türklüğe dair çağrışımların kaynağı olarak algıladığı gözükmekte. Söz konusu kitlenin kaygıları, Nevruz'u yaşayıp hissetmenin önündeki bir engel olarak okunabilir. Toplumun küçük de olsa başka bir kısmı ise Nevruz'u sahiplenmek ya da yaşamak yerine onu tamamen ötekinin bir göstergesi olarak kabul etmekte. Söz konusu %4'lük kesimin bu geleneği Kürtlerle özdeşleştirilmesi aslında Nevruz'un geleneksel kültürdeki birleştirici ve bütüleştirici fonksiyonuna taban tabana zıt gözükmekte. Tüm bunlar göz önüne alındığında Nevruz'un bozkurt imgesi, mehter ya da atlı okçuluk uygulamaları gibi toplumda homojen bir anlamı çağrıştırmadığını söylemek yanlış olmaz. Belki de bu durumun bir sonucu olarak Nevruz'u hiç kutlamadım diyenlerin %58,6 gibi yüksek oranlı bir kümeyi oluşturduğu gözükmekte. Öte yandan geleneği kent meydanında ya da üniversite kampüsünde değil de köyde kutlamış olan %3,3'lük çok küçük kitlenin zihninde Nevruz'un canlandırdığı ilk anlamın eğlence olması da Nevruz'la ilgili belki de en çarpıcı veriyi vermekte. Bu durum, geleneğin kente taşınması esnasında üzerine yüklenen ayrıştırıcı ve geleneğin asıl ruhunu yok edici anlamı göstermektedir. Köyde Nevruz'la eğlenen neslin kente taşınan çocukları Nevruz'da kavga etmesi geleneğin toplum için olumsuz sonuçlar doğuracak yönleri evrildiğinin de göstergesi olmalı. Bu problemin kaynağını yalnızca PKK terör örgütüne dayandırmak ise yanlıştır çünkü söz konusu örgüt, zaten bir terör örgütü olmasından dolayı ontolojik olarak problemlidir. Hayatın her alanında topluma kaos saçmayı hedefleyen bir örgütten bu konuda bir hassasiyet beklemek işe yaramaz. Dolayısıyla Nevruz'un, bugün toplumsal belleğin bir kısmında ayrıştırıcı bir siyasi anlam taşımamasının altında yatan en temel nedenlerden biri, terör örgütlerinin etnik ayrımcılığa dayalı ideolojileri ile sentezleyerek bu geleneği kentte üretmesine izin veren siyasi otoritenin bu süreci durduramaması şeklinde belirginleşen başarısızlığıdır. Yani, Nevruz, bürokrasinin kendisine sahip çıkmamasının bir sonucu olarak siyasallaşmıştır. Öte yandan bu siyasallaşma, diğer gelenek örneklerinde olduğu gibi meşru siyasi partilerle özdeşleşmek şeklinde -bir noktaya kadar kabul edilebilir bir anlamdan öte- terör örgütleri gibi illegal oluşumlar üzerinden gerçekleşmiştir.

Hat

Araştırma kapsamında ele alınan son gelenek olan hat sanatı ise, Türk toplumundaki kökleri İslam öncesine götürülemeyen tek örneği oluşturmaktadır. Yazının, uygarlık tarihi içerisinde yakaladığı popülaritenin arka planında genelde dinlerin özelde ise Semitik dinlerin yer aldığı bilinmektedir. Özellikle İslam dünyasında resim ve heykel sanatlarına olan olumsuz bakışın da etkisi ile görsel sanatların yazı ekseninde geliştiği söylenebilir. Osmanlı toplumu içerisinde hat sanatının ve bu işle uğraşan sanatçıların yakaladığı saygınlık bir yandan kalıcı ve büyüleyici sanatsal yapıtların ortaya çıkmasını sağlarken öte yandan bilginin kiteselleşmesini sağlayacak olan matbaa teknolojisinin Türk toplumu içerisinde Avrupa'dan ancak üç asır sonra yerleşmesi gibi olumsuz bir sonuç doğurmuştur.

Yazının tanrısallığı fikri eski Mısır hiyerogliflerinden süzülerek İslami öğretiye geçmiş bir fikirdir (Jean, 2001: 56). Bu durum Türk folkloru içerisinde Arap harflerinin kutsallığına yönelik inancı da doğurmuştur. Modern dünya ile ortak bir noktada buluşabilmek ve ülkedeki okuryazarlık düzeyini artırabilmek amacıyla 1928 yılında yapılan Harf Devrimi, Arap yazısını dinsel bir motivasyonla kutsallaştıran Türk toplumu içerisinde hat sanatına yüklenen anlamın öneminin artması sonucunu doğurmuştur. Çünkü bu devrimle birlikte Arap yazısı yalnızca dinsel metinlerde ve görsel değeri olan hatlarda kendini gösterir ve gündelik hayatın içinden uzaklaşarak zaten var olan otantik niteliğini pekiştirir. Özellikle Osmanlı döneminin kültürel kalıntılarının canlandırılmaya çalışıldığı son on yıllık süreçte, hat sanatına verilen önemin, ümmetçi ideolojilerle alakalı olduğu da açıktır. Türkiye Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülleri kapsamında geleneksel sanatlar dalında 2011 yılında ödüllendirilen Hasan Çelebi, 2015 yılında ödüllendirilen Hüseyin Kutlu ve 2017 yılında ödüllendirilen Ali Toy'un hat sanatıyla uğraşmaları bu konudaki gelenek yaratma çabalarının siyasal otoritenin en üst katından desteklendiğini göstermektedir.

Hat sanatının canlandırılmasında en çok başvurulan yöntem, bu gelenek içerisinde üretilen sanat ürünlerinin teşhir edilmelerini içeren sergilerdir. Son on yıllık süreçte artan bu sergiler, sergi fikrinin resim ve heykel gibi batı tarzı sanatlara özdeşleşmişliği ile çağırıştırdığı batılı anlamlara alternatif ve İslam parantezine alınabilecek bir biz bilinci oluşturma çabası olarak okunabilir. Öte yandan bu sergilerin taşıdığı bir başka anlamda Türkiye'deki İslamcı fikir hareketinin kendi burjuva sınıfını yaratması olarak değerlendirilebilir. Konu ile ilgili veriler de bu durumu desteklemekte.

Soru: Hat sanatı, zihninizde ilk olarak ne canlandırıyor?

Yanıtlar	Kişi Sayısı	Yüzde
Estetik değer	57	%38
Osmanlı	33	%22
İslami bir kutsallık	31	%20,6
Muhafazakarlık	27	%18
Diğer (Kuran, yazı sanatı)	2	%1,3

Soru: En son nerede içinde hat sanatı içeren bir görselle karşılaştınız?

Yanıtlar	Kişi Sayısı	Yüzde
Sergi	28	%18,6
Sosyal Medya	23	%15,3
Eğitim kurumu	21	%14
Cami	19	%12,6
Ev – Ofis	13	%8,6
TV	9	%6
Müze	8	%5,3
Diğer (kütüphane, kitap, kermes, sinema)	8	%5,3
Hiç karşılaşmayanlar	21	%14

Kaynak kişilerin %38'lik bir kısmı geleneği estetik boyutu ile değerlendirirken geriye kalan kısım, İslami bir kutsallık, Osmanlı ve muhafazakârlık gibi kavramlarla bağdaştırarak alımlamaktadır ancak bu durumun, hat sanatının geleneksel kültürdeki ortaya çıkışı ve gelişim dönemlerindeki fonksiyonu ile bir tezat oluşturmadığını da vurgulamak gerek. Orta Çağ ve Yeni Çağ'da İslam Uygarlığının hat sanatı ile Batı Uygarlığının resim sanatı ile ulaştığı prestiji yakaladığı söylenebilir. Yine hat içeren bir görselle en son bir camide karşılaştıklarını söyleyen %12,6'lık kesim, geleneğin uygulandığı İslami dayanağı gösterirken geleneğe ait görsellerle %18,6 oranıyla en çok sergilerde karşılaşılması ise İslami burjuvazinin yaratılması çabalarında hat sanatının araçsallaştırılmasını göstermektedir. Ayrıca %5,3'lük oranla gelenekle en son müzede karşılaşanlar da geleneğin burjuva ile olan bağlantısını desteklemektedir.

Sonuç ve Öneriler

Tüm bu veriler göstermektedir ki, Türkiye'deki siyasal oluşumlar, geleneksel kültürde yer alan somut olmayan kültürel miras örneklerinin modern yöntemlerle korunmasına katkı sağlamaktadır. Bu katkı, belki de ideolojik konumlanmalarının bir sonucu olarak en çok muhafazakâr kimlikleri ile belirginleşen siyasi partilerde ortaya çıkmaktadır. Ancak bu çalışmalar yapılırken siyasal oluşumların ayrıştırıcı söylemleri nedeniyle, yapılan uygulama örneklerinin sonuçları, SOKÜM Sözleşmesi ile hedeflenen sonuçlarla örtüşmemektedir. Geleneksel kültürde yer alan miras örneklerinin anonim olmalarından kaynaklanan yapıları sonucunda söz konusu ürünler kitleyi birleştirici bir anlam taşıırken –bu durum Sözleşmenin başında da vurgulanmaktadır (Oğuz, 2009a: 167), politik motivasyonlarla bu geleneklerin üretilmesi sürecinde asıl fonksiyonları olan birleştiricilikten ziyade ayrıştırıcı bir niteliğe bürünme durumu, toplumsal esenlik adına üzerinde fikir yürütülmesi gereken bir tehlike olarak belirlemektedir. Bu problemin çözümü için, siyasal yapılanmaların, geleneğe ait olan unsurları, uygulamalı halkbilimi kapsamında yeniden yaratarak, söz konusu unsurlar üzerinden politik söylemler üretmelerinin önlenmesi düşünülebilir ancak yukarıdaki anket sonuçları da göstermektedir ki geleneğe ait olan bir unsur, politik yapılanmalar tarafından kanıksandığı ölçüde bir popülerite yakalamaktadır. Neredeyse bir asırdır modern dünyada farklı formlarda ve pek çok kanalda yeniden üretilen bozkurt sembolünün popülaritesinin, henüz

yakın zamanda politik bir kimlikle bağıntılı olarak üretilmeye başlanan hat sanatına nazaran çok daha yüksek olması bu yargıyı güçlendirmektedir. Yani, politika ve siyasi yapılanmalar, geleneğin canlandırılmasında çok etkin ve güçlü olduğu için bu potansiyeli öldürmek, geleneksel olanı yaşatarak SOKÜM'ün korunmasına destek olmakla örtüşmemektedir. Bu durumda, geleneği yeniden yaratma sürecinde olan politikacıların ötekileştirici söylemlerden uzak durmaları bir zorunluluk olarak belirmektedir. Böylelikle modern zamanda canlandırılan gelenek, politikacıların ayrıştırıcı söylemlerini pekiştiren bir yakıt olmaktan, Türk vatandaşlarını birleştirerek bireylerin “halk/budun” potasında erimesini sağlayan bir güce dönüştürülebilir. Bu güç de UNESCO'nun işaret ettiği küreselleşme tehlikesi ile mücadelede kullanılabilir.

KAYNAKLAR

- AKSU, Cahit, “Mehter Müziği”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S: 10, ss: 43-45, 1998.
- ARSLAN, Namık, Kurt Motifinin Türk Menşee Efsanelerindeki Anlamı Üzerine, **Milli Folklor**, S: 87, y: 22, SS: 72-77, 2010.
- ATAY, Tayfun, “Etno Bizleştirmez Ötekileştirir Bilal Bey”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 14.05.2017.
- ÇAY, Abdülhaluk, **Nevruz: Türk Ergenekon Bayramı Kökleri Tarihi Gelenekleri**, İstanbul: İleri Yayınları, 2012.
- DELİORMAN, Altan, **Türk Kültüründe Bozkurt**, İstanbul: Bayrak Basım Yayın, 2009.
- DORSON, Richard, “Uygulamalı Halk Bilimi”, **Uygulamalı Halk Bilimi** (Haz: Ö. Oğuz vd.), Ankara: Geleneksel Yayınevi, 2014.
- DUNDES, Alan, Fakelore Fabrikasyonu, **Folklorun Sahtesi: Fakelore** (Haz: Selcan GÜRÇAYIR), Ankara: Geleneksel Yayınevi, 2007.
- HOBBSAWM, Eric, “Gelenekleri İcat Etmek”, **Geleneğin İcadı**, (Der: E. Hobsbawm ve T. Ranger), (Çev: M. M. Şahin), İstanbul: Agorakitaplığı, 2006.
- HEKİMOV, Mürsel, **Efsaneden Gerçeğe Mitolojiden Kültüre Bozkurt**, İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2012.
- JEAN, Georges, **Yazı: İnsanlığın Belleği**, (çev: Nami Başer), İstanbul: YKY, 2001.
- KIRSHENBLATT-GIMBLETT, Barbara, “Hatalı İkilikler”, **Folklorun Sahtesi: Fakelore**, (Haz: Selcan GÜRÇAYIR), Ankara: Geleneksel Yayınevi, 2007.
- OĞUZ, M. Öcal, **Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi**, Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
- OĞUZ, M. Öcal, **Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?**, Ankara: Geleneksel Yayınevi, 2009a.
- OĞUZ, M. Öcal, “Kul Himmet ve Sözlü Kültür Tanıklığında Kozmogonik Mitin Eskatolojik Serüveni”, **Milli Folklor**, S: 84, y: 21, ss: 51-56). 2009b.
- **Sabah Gazetesi**, 11.05.2017.
- VURAL, Timur, “Osmanlı Dönemi Mehter Teşkilatı”, **Zeitschrift für die Welt der Türken**, Vol 4, No: 1, 2012.